

LIETUVOS EDUKOLOGIJOS UNIVERSITETAS

Vilija Lukošūnienė

**KVALIFIKACIJĄ TOBULINANČIŲ SUAUGUSIŲJŲ MOKĖJIMO MOKYTIS
KOMPETENCIJOS RAIŠKA IR UGDYMAS(IS)**

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, edukologija (07 S)

Vilnius, 2014

Disertacija rengta 2009–2013 metais Lietuvos edukologijos universitete.

Moksliniai vadovai:

Dr. Marija Gaigalienė, 2008 – 2009, (Lietuvos edukologijos universitetas, socialiniai mokslai, edukologija – 07 S)

Prof. habil. dr. Marijona Barkauskaitė, 2010 – 2013, (Lietuvos edukologijos universitetas, socialiniai mokslai, edukologija – 07 S)

Disertacija ginama Lietuvos edukologijos universiteto Edukologijos mokslo krypties gynimo taryboje:

Pirmininkė

Prof. dr. Vilija Saliėnė (Lietuvos edukologijos universitetas, socialiniai mokslai, edukologija – 07 S)

Nariai:

Prof. habil. dr. Elvyda Martišauskienė (Lietuvos edukologijos universitetas, socialiniai mokslai, edukologija – 07 S)

Prof. dr. Nijolė Bankauskienė (Kauno technologijos universitetas, socialiniai mokslai, edukologija – 07 S)

Prof. dr. Rūta Marija Andriekienė (Klaipėdos universitetas, socialiniai mokslai, edukologija – 07 S)

Prof. dr. Loreta Žadeikaitė (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos edukologijos universitetas, socialiniai mokslai, edukologija – 07 S)

Oponentai:

Prof. dr. Palmira Pečiuliauskienė (Lietuvos edukologijos universitetas, socialiniai mokslai, edukologija, 07S)

Prof. habil. dr. Margarita Teresevičienė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, edukologija – 07 S)

Disertacija bus ginama viešame Edukologijos mokslo krypties gynimo tarybos posėdyje 2014 m. kovo 12 d. 11 val. Lietuvos edukologijos universiteto centrinių rūmų 204 auditorijoje.

Adresas: Studentų g. 39, LT-08106 Vilnius, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiųsta 2014 m. vasario 12 d.

Su disertacija galima susipažinti Lietuvos edukologijos universiteto bibliotekoje.

Santrauka

Įvadas

Temos aktualumas

XX a. pabaiga – XXI a. pradžia pasižymi radikaliais ekonomikos, technologijų, socialinio gyvenimo pokyčiais. Akcentuodami visose gyvenimo srityse vykstančius pokyčius Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos programiniai dokumentai (Lisabonos strategija, 2000; Bolonijos procesas, 1999; Kopenhagos procesas, ²⁰⁰²; Lietuvos Respublikos valstybės ilgalaikės raidos strategija, 2002; Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatai, 2003) pabrėžia mokymosi visą gyvenimą reikšmę užimtumui ir pramonės konkurencingumui, visuomenės intelektualiam potencialui stiprinti, aktyviam pilietiškumui, asmeniniam tobulėjimui ir savirealizacijai, socialinės atskirties mažėjimui. Dokumentų nuostatose konstatuojama, kad sėkmingą perėjimą prie žiniomis grįstos ekonomikos ir visuomenės užtikrinti gali tik mokymasis visą gyvenimą, kurio didesnioji dalis tenka suaugusiųjų mokymuisi (Europos Bendrijų komisijos komunikatas, 2006). Mokymasis visą gyvenimą tampa pagrindine dabarties ir ateities tendencija bei iššūkiu visuomenės suaugusiųjų daliai. Tik priėmus šį iššūkį žmogus gali tikėtis sėkmingai prisitaikyti prie sparčiai besikeičiančių kasdieninio gyvenimo sąlygų.

Įvertinus, kad suaugusiųjų mokymasis per gyvenimą trunka apie 55–60 metų, iš jų apie 40 metų mokomasi dirbant (LSŠA, 2011), aiškėja pagrindinis suaugusiųjų mokymosi prioritetas – profesinis augimas. Tai patvirtina ir Lietuvoje atlikti tyrimai (T. Tamošiūnas, 2005; M. Teresevičienė ir kt., 2006; UPC, 2010; Socialinės informacijos ir mokymų agentūra, 2012). Tyrimų rezultatai rodo, kad didžioji dalis besimokančių suaugusiųjų mokymąsi sieja su darbine veikla, t. y. kvalifikacijos kėlimu ir persikvalifikavimu. Darbuotojų kvalifikacija tampa vis svarbesniu darbo jėgos pasiūlą apibūdinančiu kriterijumi, teigiama *Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategijoje* (2008). Nuo dirbančių asmenų kompetencijų ir kvalifikacijos tiesiogiai priklauso gamybinių procesų inovatyvumas, darbo našumas, produkcijos kokybė. Norėdami būti sėkmingais darbuotojais, žmonės turi įgyti ne vieną kompetenciją ir kvalifikaciją, nuolat atnaujinti žinias, įgūdžius ir gebėjimus arba įgyti naujų. Profesinį augimą užtikrina, asmens kūrybiškumą, augimą ir motyvaciją dirbti bei mokytis skatina išplėtos bendrosios kompetencijos. Esminę bendrųjų kompetencijų reikšmę žmogui, gyvenančiam žinių visuomenėje, pabrėžia *Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacija dėl bendrųjų gebėjimų ugdymo* (EPT rekomendacija, 2006), *Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija* (2008).

Mokėjimo mokytis kompetencija (MMK) yra viena svarbiausių bendrųjų kompetencijų. Ši kompetencija yra pamatinė kompetencija kitoms bendrosioms ir specifinėms kompetencijoms plėtoti ir turi būti puoselėjama visą sąmoningą žmogaus gyvenimą. Ši nuostata pabrėžiama politiniuose mokymąsi visą gyvenimą reglamentuojančiuose dokumentuose (EPT rekomendacija, 2006; Europos Bendrijų komisijos komunikatas „Suaugusiųjų mokymasis: mokytis niekada nevėlu“, 2006).

Mokėjimo mokytis kompetencijos tematika nagrinėjama užsienio ir Lietuvos edukologijos mokslininkų darbuose. B. Hoskins, U. Fredriksson (2006, 2008), J. Hautamäki ir kt. (2002) nagrinėja bendruosius MMK aspektus ir vertinimo problematiką. P. Hofmann (2009). M. E. Taylor, P. Kloostermann (2010) aiškina MMK reikšmę suaugusiam žmogui, išryškina afektyvinių veiksnių įtaką suaugusiojo mokymuisi. B. Hoskins, D. R. Crick (2008) nagrinėja MMK kaip pilietinės kompetencijos pagrindą. K. Bakracevič, K. Vukman (2005) aptaria suaugusiųjų gebėjimo mokytis kaip metakompetencijos aspektus, L. Chisholm ir kt. (2009) apžvelgia MMK kaip aktyvų mokymosi metodą. H. Mandl, U. M. Krause (2001) atskleidžia MMK reikšmę moksliajai visuomenei, D. S. Rychen (2003, 2004) rašo apie MMK kaip apie kompetenciją visam gyvenimui.

Lietuvos mokslininkų darbuose nagrinėjami pedagogų ir aukštųjų mokyklų dėstytojų MMK aspektai (G. Gedvilienė, V. Zuzevičiūtė, 2007; G. M. Linkaitytė ir kt., 2009; B. Bitinas, 2012; N. Bankauskienė ir kt., 2008; P. Jucevičienė, 2003; M. Barkauskaitė, 2007; I. Zaleskienė, 2007). Kai kurie autoriai analizuoja atskiras MMK sudedamąsias dalis, pvz., M. Teresevičienė (2007) aptaria poveikį suaugusiųjų mokymuisi darančius veiksniai. J. Laurinavičiūtė (2002) gilina į suaugusiųjų mokymosi motyvacijos genezę. G. M. Linkaitytė, D. Lukšytė (2003, 2005) tiria saviva(l)daus mokymosi elementus. Praktiniame lygmenyje suaugusiųjų MMK ugdoma vykdant Ugdymo plėtotės centro projektą „Suaugusiųjų švietimo sistemos plėtra suteikiant besimokantiems asmenims bendrąsias kompetencijas“.

Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad užsienio ir Lietuvos mokslininkų darbuose nėra empirinių duomenų apie besimokančių suaugusiųjų MMK raišką, jos matavimo instrumentus. 2008–2009 m., pradėdant rengti disertaciją buvo rasti du modeliai, skirti mokinių ir studentų MMK tirti (J. Hautamäki ir kt., 2006; B. Hoskins ir kt., 2008). Vėlesniais metais atsirado tarptautinių mokymosi mokytis projektų (pvz., SKILLS¹; Learning to learn², C-KIT³). SKILLS projekte

¹ Several Keys in Learning to Learn Skills (SKILLS). (2007). Projekto medžiaga (projekto numeris 134012-2007-ES-GRUNDTVIG-GMP). Interaktyvus, prieiga per internetą www.faea.es/G1_SKILLS, [žiūrėta 2010 01 18].

sukurtas instrumentas suaugusiųjų asmenų MMK į(si)vertinti, tačiau duomenų apie rezultatus, gautus jį taikant, nepavyko rasti. Kiti projektai apsiribojo teorinių mokymosi mokytis aspektų nagrinėjimu arba praktine veikla –mokymais gebėjimui mokytis formuoti.

Lietuvoje didžiausias dėmesys skiriamas bendrojo lavinimo mokyklų mokinių ir universitetų studentų MMK raiškai ir jos ugdymui (V. Stanišauskienė, 2006, 2008; V. Pukevičiūtė, 2007, 2009; 2010, 2012; N. Mačianskienė ir kt., 2004; N. Burkšaitienė, 2006; B. Bitinas, 2012; UPC, 2012; Šiaulių universiteto projektas „Savivaldaus mokymosi organizavimo modelio (SMOM) įgyvendinimas Šiaurės ir Vakarų Lietuvos regiono mokyklose“, 2012).

Atlikus literatūros šaltinių analizę, galima teigti, kad suaugusiųjų MMK raiškos ir jos ugdymo(si) problema Lietuvoje nagrinėjama fragmentiškai. Pasigendama sisteminio požiūrio į suaugusio žmogaus gebėjimą mokytis, teorinių ir empirinių darbų, atskleidžiančių gilumines suaugusiųjų nuostatas į mokymąsi: MM svarbos supratimą, asmeninių galių mokytis žinojimą ir panaudojimą, mokymosi reflektuojant įgūdžius, bendravimą ir kitų svarbių asmenų pagalbą mokantis, gebėjimo mokytis elementų kaip subjektyvių mokymosi veiksmų įsivertinimą, kognityvinės ir afektyvinės mokymosi dimensijų reikšmę suaugusiam žmogui mokantis mokytis. Pavieniai bandymai tirti siaurų suaugusiųjų grupių MM kompetencijos sudedamąsias dalis suteikia ribotą vaizdą apie šio gebėjimo raišką tarp suaugusių asmenų. MMK vertinimas nėra įtrauktas į suaugusiųjų mokymosi tyrimus, todėl šios suaugusiųjų kompetencijos raiška nėra nustatyta. Tai reiškia, kad reikalingas instrumentas suaugusio asmens MMK raiškai įsivertinti, ypač siekiant sudaryti sąlygas gebėjimų mokytis plėtrai. Tokio instrumento šiuo metu Lietuvoje nėra. Fragmentiškas ir nesisteminis suaugusiųjų MMK ugdymas neapima suaugusiųjų MM kompetencijos vertinimo, todėl nesuteikia duomenų apie ugdomojo poveikio įtaką. Viešojoje erdvėje nėra reflektivių duomenų apie taikomus ugdymo būdus, mokymosi strategijas ir metodus gebėjimui mokytis tobulinti ir jų tikslingą poveikį.

Taigi suaugusiųjų MMK teorinio nagrinėjimo ir empirinių tyrimų situacija Lietuvoje leidžia apibrėžti mokslinę tyrimo problemą: kaip kvalifikaciją tobulinantys suaugę asmenys supranta ir įsivertina mokėjimo mokytis kompetenciją ir kokios yra MM kompetencijos ugdymo(si) galimybės.

² Learning2Learn (L2L). (2012). Projekto medžiaga. Interaktyvus, prieiga per internetą <http://learning2learn.eu> [žiūrėta 2012 07 31].

³ Socialiai pažeidžiamų grupių bendrųjų kompetencijų plėtra ir pripažinimas (projekto numeris 2010-1-IT2-GRU06-13864 4) Interaktyvus, prieiga per internetą www.lssa.smm.lt/projektai/2012 metai [žiūrėta 2010 01 18].

Tyrimo objektas – kvalifikaciją tobulinančių suaugusių asmenų mokėjimo mokytis kompetencijos raiška ir ugdymas(is).

Tyrimo tikslas – atskleisti suaugusių asmenų mokymosi mokytis kompetencijos raišką ir jos ugdymo(si) galimybes.

Tyrimo uždaviniai

- Pagrįsti mokėjimo mokytis kompetencijos sampratą mokslinėje literatūroje.
- Sudaryti hipotetinį suaugusiųjų mokėjimo mokytis kompetencijos ugdymosi modelį.
- Nustatyti suaugusiųjų mokėjimo mokytis kompetencijos raišką.
- Atskleisti suaugusiųjų mokėjimo mokytis kompetencijos ugdymosi galimybes.

Teorinę darbo reikšmę apibūdina pasiekti rezultatai:

Pagrįsta mokėjimo mokytis kompetencijos samprata mokslinėje literatūroje.

Sudarytas hipotetinis suaugusiųjų mokėjimo mokytis kompetencijos ugdymo(si) modelis.

Atskleistos suaugusiųjų mokėjimo mokytis kompetencijos ugdymo(si) galimybės.

Praktinė darbo reikšmė

Parengtas ir empiriškai pagrįstas suaugusiųjų MM kompetencijos vertinimo instrumento modelis sudaro prielaidas sistemingai vertinti suaugusiųjų MM kompetenciją.

Įvertinta suaugusiųjų MM kompetencijos raiška atveria galimybes kryptingai gerinti suaugusiųjų mokymo ir mokymosi programas, įtraukti ar sustiprinti gebėjimo mokytis ugdymą(si).

Mokslinės literatūros analizės ir empirinių duomenų pagrindu sukurta, empiriškai patikrinta ir MM kompetencijos raiškos pokyčiais įvertinta mokymosi programa suaugusiųjų MM kompetencijai ugdyti gali būti taikoma įvairių suaugusiųjų grupių gebėjimui mokytis tobulinti.

Susisteminta teorinė medžiaga, tyrimo instrumentas ir tyrimo rezultatai, praktinės rekomendacijos naudingi suaugusiems asmenims, norintiems įsivertinti MM kompetencijos lygį, gilinti žinias apie mokymąsi mokytis ir praktiškai tobulinti gebėjimą mokytis; andragogams, dirbantiems su įvairiomis suaugusiųjų grupėmis; mokymų organizatoriams, padedantiems suaugusiam žmogui mokytis efektyviau.

Mokslinį darbo naujumą sudaro teorinis ir praktinis MM kompetencijos vietos ir reikšmės pagrindimas suaugusiojo mokymuisi. Mokslinės literatūros analizė pagrindžia suaugusio žmogaus mokėjimo mokytis kompetencijos ugdymo(si) teorines prielaidas. Sukurtas hipotetinis suaugusiųjų mokėjimo mokytis kompetencijos modelis.

Empirinio tyrimo rezultatai parodo suaugusiųjų gebėjimo mokytis raišką: kaip suaugusieji supranta mokymosi mokytis esmę, vertina gebėjimo mokytis poveikį mokymosi pažangai ir asmenybės tobulėjimui, įsivertina MM kompetenciją sudarančius gebėjimus, kaip gebėjimas mokytis reiškiasi skirtingo amžiaus, lyties, išsilavinimo suaugusiųjų grupėse.

Sukurta originali gebėjimo mokytis ugdymo(si) programa. Įgyvendinus programą nustatyta teigiama ugdomojo poveikio įtaka suaugusiųjų MM kompetencijos raiškai, atskleista, kad suaugusiųjų MM kompetencija gali būti tobulinama nepriklausomai nuo amžiaus, lyties ir išsilavinimo.

Ginamieji teiginiai

- Suaugusiųjų mokėjimo mokytis kompetencija yra holistinė kompetencija, kurią sudaro šešios bazinės subkompetencijos, pasireiškiančios asmeninėje, procesinėje ir refleksyviojoje srityse: mokymosi mokytis prasmės supratimas, motyvacijos mokytis veiksnių suvokimas, ankstesnės patirties refleksija, laiko valdymas, informacijos organizavimas, darbo grupėje gebėjimai.
- Suaugusiųjų mokėjimo mokytis kompetencija gali būti ugdoma(si). Sėkmingą jos ugdymą(si) lemia tikslingai suplanuota ir organizuota, optimalios trukmės, besimokančiojo patirtimi grindžiama, tinkamomis mokymosi strategijomis, teigiamomis emocijomis ir bendradarbiavimu paremta ugdomoji veikla.
- Suaugusiųjų mokėjimo mokytis kompetencijos ugdymo(si) galimybės sietinos su mokymosi strategijų taikymu. Pagrindinės mokymosi strategijos taikytinos plėtojant suaugusiųjų MM kompetenciją yra: refleksijos ir patirties panaudojimo naujose situacijose, mokymosi planavimo, stebėsenos, vertinimo ir koregavimo, savęs motyvavimo būdų paieškos, informacijos, laiko ir pastangų valdymo bei bendradarbiavimo.

Metodologinės darbo nuostatos

Metodologinėmis darbo nuostatomis pasirenkamos šios teorijos.

Humanistinė mokymosi teorija, grindžiama humanistinės pedagogikos ir psichologijos nuostatomis (A. Maslow, 1943, C. R. Rogers, 1961, *čia iš 2005*), akcentuojančiomis žmogaus asmenybės svarbą, atskleidžiančiomis suaugusio žmogaus potencialą mokymosi situacijoje.

Konstruktivistinė mokymosi teorija, teigianti, kad mokymasis yra aktyvus prasių kūrimo taikant įvairų patyrimą procesas. Pagal šią teoriją savarankiškai besimokąs žmogus konstruoja patirtimi grįstą žinojimą, o mokytojas tėra mokymosi pagalbininkas; socialinė aplinka ir

bendradarbiavimas daro reikšmingą įtaką asmens pažintinių galių plėtotei (P. Sahlberg, 2005; H. Siebert, 2007; M. Knowles ir kt., 2007). Konstruktyvistinė mokymosi teorija glaudžiai siejasi su suaugusiųjų mokymusi, nes abiem atvejais vertinama asmens patirtis, kuri yra ir mokymosi išteklius, ir mokymosi stimulus (S. B. Merriam, R. S. Caffarella, 1999; S. Imel, 2000).

Andragoginė mokymo ir mokymosi teorija, akcentuojanti požiūrį į suaugusį mokinį kaip į savarankišką, motyvuotą, gebančią refleksuoti ir siekiančią naudotis sukauptą asmenine patirtimi, atsakingą už mokymąsi ir jo rezultatus, turinčią stiprų savivados poreikį ir pasižyminčią individualiais skirtumais asmenybę. (M. Knowles, 1970, 1975; 1980, 1984; M. Knowles ir kt., 2005, 2007; D. Kolb, 1983; P. Jarvis, 2001).

Transformatyvaus mokymosi teorija, suaugusiųjų mokymąsi apibrėžianti kaip reflektyvų procesą, kurio metu žmogus keičia probleminius mąstymo, prasmės suvokimo būdus, prielaidas ir lūkesčius. Transformatyvus mokymasis yra mokymasis veikiant, apimantis visas tris mokymosi sritys: kognityvinę, afektyvinę ir socialinę (R. J. Mezirow, 1991; P. Cranton, 1996; E. W. Taylor, 1998; Ch. Zeuner, 2007; I. Schuessler, 2008; K. Illeris, 2010; H. Siebert, 2010).

Disertacinio darbo aprobavimas

Mokslinio darbo rezultatų disertacijos tema skelbimas:

1. Lukošūnienė V. Barkauskaitė M. (2011). Andragogų mokymosi mokyti kompetencijos raiška//Andragogika, 2011/2, 99 – 111 p.
2. Lukošūnienė V. (2011). Refleksija kaip integrali mokymosi mokyti kompetencijos dalis //Pedagogika Nr. 101, 43–49 p.
3. Lukošūnienė V., Barkauskaitė M. (2013). Mokymosi mokyti kompetencija: suaugusiųjų požiūris//Pedagogika Nr. 110, 41–48 p.

Pranešimai konferencijose

1. Lukošūnienė V. *Suaugusiųjų požiūris į mokymąsi mokyti*. Pranešimas mokslinėje konferencijoje „Andragogikos studijų atnaujinimas profesionalizacijos kontekste“ Klaipėdos universiteto Tęstinių studijų institute, 2013 10 11 d.
2. Lukošūnienė V. *Mokymasis mokyti – prielaida pedagoginėms kompetencijoms gilinti*. Pranešimas nacionalinėje jaunųjų mokslininkų konferencijoje „Pedagoginių kompetencijų gilinimas ugdymo(si) procese“ Lietuvos edukologijos universitete, 2012 10 19.

3. Lukošūnienė V. *Mokomės mokytis. Inovacija? Seniai pamiršta nauja?* Pranešimas tarptautinėje konferencijoje „Inovatyvūs suaugusiųjų įgalinimo metodai: edukologijos ir socialinio darbo perspektyvos“ M. Romerio universitete (Vilnius), 2012 05 10.
4. Lukošūnienė V., Barkauskaitė M. *Andragogų mokymosi mokytis kompetencijos raiška.* Pranešimas mokslinėje konferencijoje „Andragogikos aktualijos: suaugusiųjų švietimo veikėjų profesionalizacija“ Klaipėdos universiteto Tęstinių studijų institute, 2011 05 19.
5. Lukošūnienė V. *Refleksija – integrali mokymosi mokytis kompetencijos dalis.* Pranešimas mokslinėje konferencijoje „Laiko iššūkiai Lietuvos švietimui“, skirtoje dr. M. Lukšienei atminti, Vilniaus pedagoginiame universitete, 2010 11 18.
6. Lukošūnienė V. *Refleksija kaip suaugusiojo mokymosi instrumentas.* Pranešimas mokslinėje-praktinėje konferencijoje „Suaugusiųjų švietimas: kūrybiškumas ir inovacijos“ M. Romerio universitete (Vilnius), 2009 11 26.

Disertacijos struktūra

Darbą sudaro įvadas, trys dalys, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas ir priedai. Darbe pateikta 83 vaizdinės priemonės: 33 lentelės ir 50 paveikslų. Disertaciniam tyrimui panaudoti 587 šaltiniai.

Disertacijos turinio apžvalga

Įvade aptariamas problemos aktualumas, nurodomas tyrimo tikslas ir uždaviniai, pateikiami ginamieji teiginiai, akcentuojamas mokslinis naujumas, teorinis ir praktinis reikšmingumas ir pateikiamos tyrimo metodologinės nuostatos.

Pirmojoje disertacijos dalyje aiškinamasi mokėjimo mokytis kompetencijos samprata mokslinėje literatūroje, suaugusiųjų mokymosi specifikos reikšmė MMK tobulinti, apžvelgiami MMK įtaką darantys veiksniai ir teoriniai mokymosi strategijų aspektai bei pristatomas hipotetinis suaugusiųjų MMK modelis.

Aiškinantis MMK esmę nustatytos jos sąsajos su bendrąja kompetencijos samprata, apžvelgta MMK vieta kompetencijų klasifikacijoje. Kompetencijos koncepcijos santykis su MMK atskleidžiamas remiantis H. Mandl, U. M. Krause (2001, 8 p.) palyginimu tarp kompetencijos ir mokymosi kompetencijos: kompetencija yra gebėjimas veikti, o mokymosi kompetencija atitinkamai yra gebėjimas sėkmingai mokytis (t. y., veikti mokantis) ir pasiekti mokymosi rezultatą.

Galima teigti, kad MM kompetencija yra gebėjimas veikti mokantis veiksmingų mokymosi formų ir gebėjimas pasiekti aukštą mokėjimo mokytis lygį. Remiantis mokslininkais (R. F. Dearden, 1976, B. Hoskins, U. Fredriksson, 2008), konstatuotina, kad MM kompetencija yra viena pagrindinių bendrųjų kompetencijų, grindžiama strategijomis, kaip geriau įsisavinti ir pritaikyti mokymo dalykų turinį. MM kompetencijos turėjimas padeda suaugusiam žmogui pažinti save, numatyti ugdymosi tikslus ir kelius, veiksmingiau bendradarbiauti su kitais mokymosi dalyviais, sudaro prielaidas būti aktyviu piliečiu ir mokymosi visą gyvenimą dalyviu.

Analizuojant mokslinės literatūros šaltinius nustatyta, kad tiek MM kompetencijos, tiek mokymosi mokytis sąvokų vartojimas ir jų apibrėžtis šiandieninėje edukologinėje literatūroje įvairuoja (A. Karsten, 2010; M. E. Taylor, P. Kloostermann, 2010; C. Stringher, 2006, 2010). Tai rodo reiškinio kompleksiskumą ir daugiamačiškumą. Mokslininkų nuomone, gebėjimo mokytis samprata suprantama siaurąja (metapažinimo) (R. Mielke, 2001; 2004; K. Bakracevic, 2006) ir išplėstine (metamokymosi) prasme (R. F. Dearden, 1976; P. Adey, 2006; D. R. Crick, 2006; A. Moreno, 2006; R. Zürcher, 2007; G. Gedvilienė, V. Zuzevičiūtė, 2007; M. E. Taylor, P. Kloostermann, 2010). Mokantis suaugusiesiems mokymasis mokytis skatintinas kaip metamokymasis, apimantis suaugusiųjų poreikį ir gebėjimą reflektuoti. Pažymėtina, kad plačiau prasme mokymasis mokytis sudaro atskirą mokymosi koncepciją (C. Stringher, 2010), yra skirtas ne vienai konkrečiai disciplinai, bet yra visų disciplinų pagrindas. Kita vertus, mokymasis mokytis siejasi su kitomis panašiomis mokymosi koncepcijomis: bendruoju mokymusi, mokymosi strategijomis, savivadžiu mokymusi.

Mokslinių darbų analizė atskleidė, kad gebėjimas mokytis yra reikšmingas tiek globaliu, tiek asmeniniu mastu. Žiūrint globaliai mokymasis mokytis yra pažangesnės, mokslesnės, aukštos mokymosi kultūros visuomenės prielaida, modernių technologijų įvaldymo ir taikymo bei ekonomikos pažangos variklis. Asmeniškai žmogui gebėjimas mokytis suteikia galimybę būti laisvesniam gyvenime ir profesinės karjeros srityje, priimti veiksmingesnius sprendimus.

Suaugusiųjų mokymosi specifikos įtaka MM kompetencijai ugdytis apžvelgiama atsižvelgiant į mokslinio darbo problemą tokiais aspektais: suaugusiojo amžiaus tarpsniai ir gyvenimo užduočių pobūdis, pažintinės raidos veiksniai, patirties, brandos reikšmė mokymosi prasmei suvokti. Suaugusiųjų mokymosi ypatumai tiesiogiai siejasi su MM kompetencijos puoselėjimo aspektais. Pasak mokslininkų (D. J. Levinson, 1986; B. H. Lemme, 2003; M. Knowles ir kt., 2005, 2007; H. Siebert, 2007; V. Černius, 2006), perėjimas į naują, nežinomą gyvenimo

stadiją sukuria suaugusiam žmogui mokymosi situaciją. Brandos laipsnis daro įtaką požiūriui į mokymąsi, motyvaciją mokytis ir atsakomybei už savo asmeninį tobulėjimą. Individualūs pažinimo ypatumai lemia pajėgumą mokytis, gebėjimą sukaupti informaciją ir ją apdoroti, priimtinių mokymosi metodų atradimą (D. H. Jonassen, B. L. Grabowski, 1993; .B. Baltes, 1987; K. W. Schaie, 2005; K. W. Schaie, S. L. Willis, 2005; R. Laužackas ir kt., 2005; V. Černius, 2006; G. Petty, 2008). Mokslininkų R. J. Mezirow (1991), P. Jarvis (2007), M. Knowles ir kt. (2005, 2007), H. Siebert (2007), D. Kolb (1984) teigimu, vertingas mokymosi šaltinis ir mokymosi stimulus yra suaugusio žmogaus patirtis. Mokslinės literatūros pagrindu darytina išvada, kad atsižvelgimas į individualų amžiaus tarpsnį, raidos uždavinių sudėtingumą, mąstymo brandą, pažinimo gebėjimus, ankstesnes žinias ir patirtį bei kitas individualias savybes gali padėti veiksmingiau strateguoti mokymąsi, valdyti laiką, spręsti problemas, įsisavinti, apdoroti ir atgaminti naujas žinias bei pritaikyti žinias ir gebėjimus naujose situacijose tiek pačiam suaugusiam žmogui, tiek suaugusiųjų mokymosi organizatoriams.

Mokslininkų darbuose (R. Brocket, R. Hiemstra, 1991; M. Knowles ir kt., 2005, 2007; R. Zürcher, 2007, V. Zuzevičiūtė, M. Teresevičienė, 2008, P. Bortini, 2009) pažymima, kad suaugusio asmens mokymuisi mokytis įtaką daro vidiniai (vertybinės nuostatos, patirtis, motyvacija, savivertė, emocijos ir pan.) ir išoriniai (mokymosi prieinamumas, aplinka, materialiniai ir laiko ištekliai, bendravimas su bendramoksliais ir pan.) veiksniai. Atkreiptinas dėmesys, kad stiprinant teigiamai mokymąsi veikiančius veiksnius arba silpninant trukdančius mokytis ugdomos MM subkompetencijos.

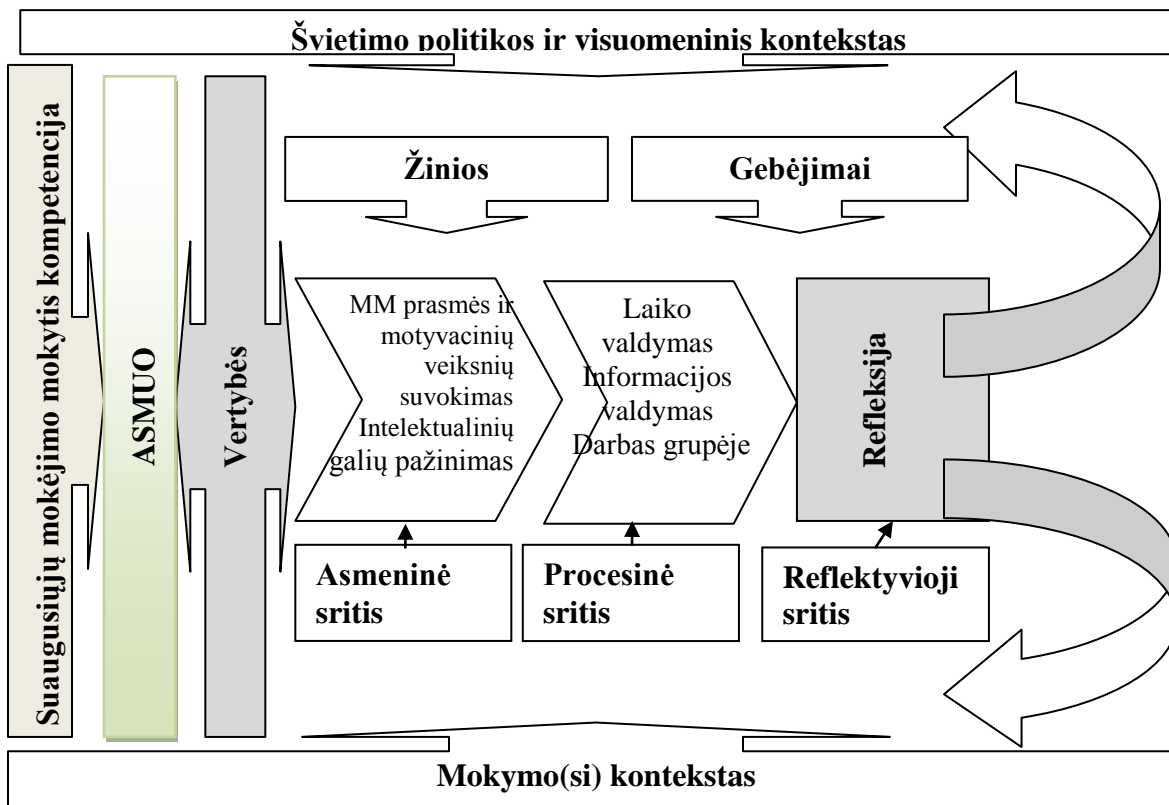
Analizuojant teorinius suaugusiųjų MM kompetencijos ugdymo(si) strategijų aspektus, atskleista, kad mokymosi strategijos ir mokymasis mokytis susiję tiesiogiai: mokantis mokytis įgyjamos mokymosi strategijos, o mokymosi mokytis sėkmei užsitikrinti būtina pasirinkti ir taikyti tinkamiausias mokymosi strategijas (V. Stanišauskienė, 2005; C. Stringher, 2006; B. Hoskins ir U. Fredriksson, 2008; V. Pukevičiūtė, 2009). Mokslininkų (J. Lompscher, 1994, 1996; E. Nuisl ir kt., 2002; G. Kamper, 2005) nuomone, tikslingai taikomos mokymosi strategijos mažina priklausomybę nuo išorinių mokymosi veiksnių, užtikrina veiksmingą mokymąsi, padeda pasiekti mokymosi rezultata, didina suaugusio žmogaus pasitikėjimą ir mokymosi motyvaciją. Ugdyti(s) mokymosi strategijas galima bet kokiame amžiuje. Mokslininkai akcentuoja, kad suaugusiam žmogui mokantis mokytis itin svarbios yra metakognityvinės strategijos (K. P. Wild, U. Schiefele,

1994; H. F. Friedrich, 1995; J. Lompscher, 1996; C. Artelt, 2000; H. Mandl, U. M. Krause, 2006; V. Zuzevičiūtė, 2006; E. Wild, K. P. Wild, 2009).

Apibendrinant MM kompetencijos modelius (*Hipotetinį MMK ugdymo modelį pagal V. Pukevičiūtę, Suomijos MMK koncepciją, Europos MMK testo modelį, SKILLS projekto MMK modelį*) teigtina, kad jais siekiama suteikti instrumentą MM kompetencijai vertinti ir įsivertinti. Nors MM kompetencijos samprata modeliuose šiek tiek skiriasi, pagrindinės kompetencijos charakteristikos sutampa: tai *mokymosi tikslai, informacijos valdymas, kooperacija ir komandinis darbas, mokymosi strategijos, mokymosi motyvacija, požiūris į nesėkmę, baimę suklysti ir sunkumų analizę, mokinio savęs pažinimas, mokymosi aplinka ir refleksija bei metakognityvinė analizė*. Šios charakteristikos įtrauktos į visus ar daugumą modelių, todėl manytina, kad jos reikšmingai atskleidžia MM kompetencijos esmę.

Remiantis MM kompetencijos ir mokymosi mokyti sampratų įvairove, suaugusiųjų mokymosi specifika, nagrinėtų MM kompetencijos modelių charakteristikomis bei teorinėmis suaugusiųjų MM kompetencijos funkcionavimo prielaidomis buvo sudarytas hipotetinis suaugusiųjų MM kompetencijos modelis (1 pav.).

Teoriniu modelio pagrindu pasirinkta MM kompetencijos apibrėžtis, nusakanti MMK kaip įrodytą gebėjimą, *remiantis žinių, įgūdžių ir vertybinių nuostatų visuma, reflektuoti savo motyvaciją mokytis ir mokymosi prasmės suvokimą, planuoti ir valdyti savo mokymąsi, tam taikyti efektyvius informacijos ir laiko valdymo instrumentus, dirbti individualiai ir bendradarbiauti su kitais besimokančiais, pažinti savo asmenines galias ir jomis pasitikėti bei priimti atsakomybę už savo mokymąsi*. Išėjties tašku modelyje pasirinktos suaugusio žmogaus vertybinės nuostatos, lemiančios požiūrį į mokymąsi mokytis ir nuolatinė proceso, turimų žinių ir įgūdžių refleksija. Modelį sudaro trys sritys: asmeninė, procesinė ir reflektatyvioji, apimančios afektyvinius, kognityvinius ir metakognityvinius MM kompetencijos aspektus ir ją sudarančias subkompetencijas.

1 pav. Hipotetinis suaugusiųjų mokėjimo mokyti kompetencijos modelis

Antrojoje disertacijos dalyje pagrindžiama suaugusiųjų MMK tyrimo metodologija.

Tyrimo etapai:

Pirmajame tyrimo etape (2008–2010 m.) nagrinėta teorinė mokslinė literatūra, politiniai švietimo dokumentai, analizuoti MMK vertinimo ir įsivertinimo modeliai, sukurtas hipotetinis suaugusiųjų mokėjimo mokyti kompetencijos modelis.

Antrajame tyrimo etape (2010–2011 m.) sukurtas MMK tyrimo instrumentas, diagnostinio tyrimo metodika ir apklausos anketa, atliktas ir apibendrintas diagnostinis tyrimas. Anketinė apklausa organizuota 2010–2011 m. kvalifikacijos tobulinimo renginiuose visoje Lietuvoje. Apklausos tikslas – išsiaiškinti, kaip reiškiasi kvalifikaciją tobulinančių suaugusiųjų MMK ir jos sudėtinės dalys. Apklausa buvo anoniminė, apklausos dalyviai buvo informuoti, kad duomenys bus naudojami tik mokslo tikslams. Tyrime dalyvavo 544 respondentai.

Trečiajame tyrimo etape (2011–2012 m.) apibrėžta ir įgyvendinta MMK ugdymo(si) strategija: įgyvendintas ugdomasis projektas, atlikti du diagnostiniai pjūviai (prieš ugdomąjį poveikį ir po jo) MMK raiškai nustatyti, gautų rezultatų pagrindu nustatytas MMK raiškos pokytis.

Ugdomojo projekto tikslas – nustatyti ugdomojo poveikio įtaką suaugusiųjų mokėjimo mokytis kompetencijai ir atskleisti ugdymo(si) galimybes.

Ugdomojo projekto programos turinys buvo sudarytas atsižvelgiant į suaugusiųjų mokymosi poreikius, literatūros šaltinių analizės ir diagnostinio tyrimo rezultatus bei asmeninę tyrėjos darbo su suaugusiais patirtį. Mokymosi programos trukmė – 80 akad. val. (40 akad. val. auditorinio darbo/kontaktinių val. ir 40 akad. val. savarankiško darbo). Ugdomasis projektas įgyvendintas 2011 m. rugsėjo – spalio mėn. vykdant mokymus MM kompetencijai plėtoti UPC projekte *Pedagogų kvalifikacijos tobulinimo ir perkvalifikavimo sistemos plėtra* (VP1-2.2-ŠMM-02-V-01-006). Ugdomajame projekte dalyvavo 49 asmenys.

Ketvirtajame tyrimo etape (2012–2013 m.) parengtas disertacijos tekstas, pagal tyrimų rezultatus suformuotos darbo išvados, parengti pasiūlymai ir rekomendacijos.

Tyrimo metodai:

Teoriniai: aprašomasis, analitinis, mokslinės literatūros (edukologinės, psichologinės, sociologinės), susijusios su disertacijos tema, studijavimas, analizė, lyginimas, apibendrinimas.

Empiriniai:

- Anketinės apklausos taikytos siekiant nustatyti kvalifikaciją tobulinančių suaugusiųjų mokėjimo mokytis kompetencijos raišką ir ugdomojo poveikio gebėjimui mokytis mastą.
- Ugdomasis projektas atliktas gebėjimo mokytis programai įgyvendinti siekiant įrodyti mokymosi poveikį kompetencijos didėjimui.
- Stebėjimo metodas naudojamas gebėjimo mokytis taikymui realiose situacijose atskleisti.
- Matematiniai statistiniai metodai naudoti anketinės apklausos duomenims analizuoti ir rezultatams išryškinti. Tyrimo duomenys apdoroti kompiuterine SPSS (Statistical Package for the Social Sciences 17.0 for Windows) statistinių duomenų apdorojimo programa ir Microsoft Office 2007, Exel for Windows programa.

Trečiojoje disertacijos dalyje pateikiami suaugusiųjų MMK raiškos tyrimo rezultatai.

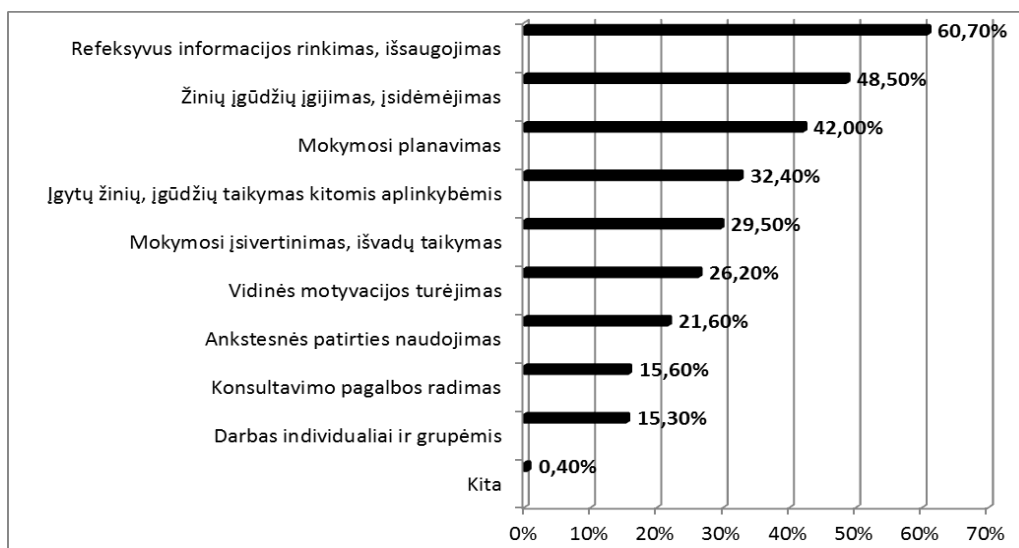
Tyrimo tikslas – išsiaiškinti suaugusiųjų mokėjimo mokytis kompetenciją sudarančių gebėjimų raišką.

Suaugusiųjų asmeninių galių raiška.

Mokymosi mokytis prasmės supratimas. Tyrimo rezultatų analizė atskleidė, kad kvalifikaciją tobulinantys suaugusieji supranta gebėjimo mokytis prasmę: 35,9 proc. teigia, kad mokėti mokytis

labai aktualu, 58,6 proc. – kad aktualu; teigiamai vertina gebėjimo mokytis įtaką mokymosi pažangai (taip mano 98 proc. apklaustųjų); mato asmeninę mokymosi mokytis naudą (51,4 proc. mano, kad gebėjimas mokytis suteikia supratimą apie efektyvaus mokymosi strategijas, 43,1 proc. – supratimą, kaip motyvuoti save patį mokytis, 34,7 proc. – kaip įgyti pasitikėjimą savimi ir savo sėkme).

Gebėjimą mokytis respondentai apibrėžia (2 pav.) kaip gebėjimą efektyviai rinkti, apdoroti, išsaugoti, atgaminti ir panaudoti informaciją (60,7 proc.), gebėjimą įgyti ir įsidėmėti naujas žinias ir įgūdžius (48,5 proc.), gebėjimą planuoti mokymosi veiklą (42 proc.).

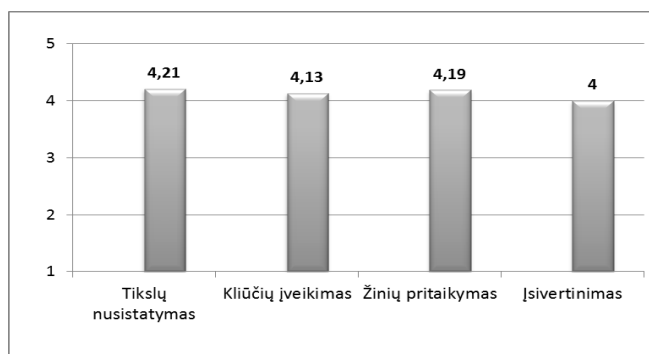
2 pav. Mokymosi mokytis prasmės supratimas (proc.), n = 544

Gebėjimas mokytis rečiau suprantamas kaip metamokymasis: tik 26,2 proc. respondentų mano, kad gebėjimas mokytis yra vidinė motyvacija mokytis ir pasitikėjimas savimi. 21 proc. respondentų teigia, kad gebėjimas mokytis yra gebėjimas remtis ankstesne patirtimi, 5,6 proc. apklaustųjų šį gebėjimą mano esant gebėjimu rasti konsultavimo pagalbą ir ja pasinaudoti. Panašų mokymosi mokytis prasmės supratimą turi skirtingose vietovėse gyvenantys, įvairaus amžiaus, skirtingos lyties ir skirtingo išsilavinimo suaugusieji.

Pateikti įvertinimai atspindi suvokimo tendenciją, kad mokymasis mokytis yra kognityvinis procesas. Manytina, jog metamokymosi ir afektyvinės dimensijos išryškėjimas mokant suaugusius mokytis yra svarbus ugdomosios veiklos tikslas.

Motyvacijos veiksnių suvokimas (3 pav.). Motyvaciją skatinančių veiksnių suvokimo subkompetencijos įsivertinimo rezultatų analizė rodo, kad tikslinės grupės motyvacija mokytis yra

pakankamai aukšta. Stipriausiu mokymosi motyvu respondentai nurodė tikslo, planų ir svajonių turėjimą (gebėjimų klasterio įsivertinimų vidurkis 4,21). Respondentai teigia jaučią poreikį mokytis, kai patys nusistato tikslus, galvoja apie savo ateitį, tiki projektais ir svajonėmis bei žino, kodėl atlieka užduotis. Silpniausias mokymosi motyvas respondentams yra mokymasis kaip galimybė pažinti ir įsivertinti save, padidinti pasitikėjimą savimi, kasdien išmokti naujų dalykų, paskatinti kitų žmonių pažangą (gebėjimų klasterio įsivertinimų vidurkis 4,00).

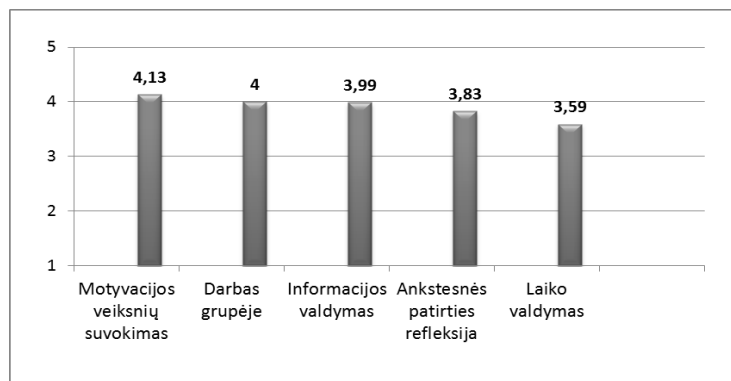

3 pav. Motyvacijos veiksnių vertinimas

Intelektinių galių pažinimas. Tyrimo rezultatų analizė išryškino tendenciją, kad suaugusieji mokydami nepakankamai efektyviai naudoja dominuojančio intelekto tipo (pagal H. Gardnerį) privalumus: asmeninį labiausiai išreikštą intelekto tipą žinantys nurodė 45% apklaustųjų asmenų, 55 % respondentų į klausimą neatsakė. Rezultatas suponuoja prielaidą, kad didelė dalis suaugusiųjų nežino savo intelektinių galių privalumų, vadinasi, jais efektyviai nesinaudoja. Kaip konkrečiai naudojasi išreikšto intelekto tipo privalumais, galėjo nusakyti tik 38,9 proc. teigiamai atsakiusiųjų į klausimą. Darytina išvada, kad mokydami suaugusieji neišnaudoja viso turimo intelektualinio potencialo.

Procesinės srities subkompetencijų raiška.

Tyrimo rezultatų analizė rodo (4 pav.), kad procesinių subkompetencijų grupėje labiausiai išvystyta *darbo grupėmis* subkompetencija (įsivertinimų vidurkis 4,00). Labiausiai tobulintina subkompetencija yra gebėjimas planuoti laiką (įsivertinimų vidurkis 3,59). Manytina, kad kvalifikacijos renginiuose dalyvavę suaugusieji moka bendradarbiauti, tačiau planuodami laiką susiduria su problemomis. Darytina prielaida, jog menkas gebėjimas planuoti laiką daro įtaką gebėjimui reflektuoti ankstesnę patirtį.

4 pav. Mokėjimo mokyti subkompetencijų vertinimas

Laiko valdymo subkompetencija. Respondentai gerai geba nusistatyti veiklos terminus ir jų laikytis (gebėjimų klasterio įsivertinimo vidurkis 3,72). Kaip silpniausi nurodomi gebėjimai prasmingai naudoti laiką mokantis: nusistatyti atskirų užduoties etapų ribas, nutraukti veiklą ir ją perplanuoti, kai nepasiekiamas tikslas, nustatyti, kaip švaistomas laikas imantis nemalonių užduočių. Pažymėtina, kad gebėjimai tinkamai planuoti laiką turi esminę reikšmę mokymosi motyvacijai, kuri dažniausiai siejasi su laiku atliktais arba neatliktais darbais.

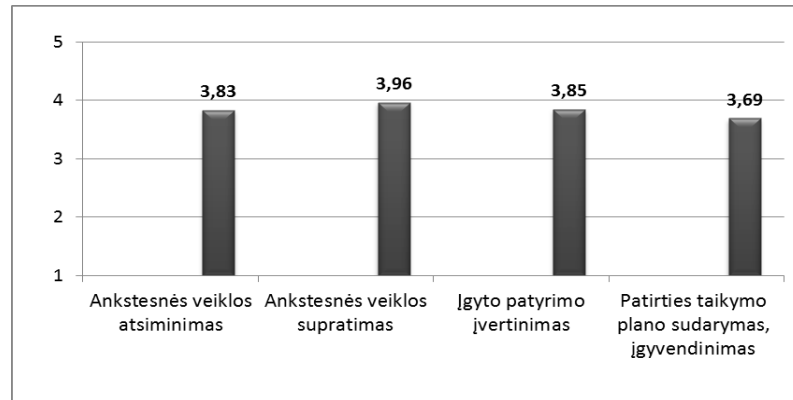
Informacijos valdymo subkompetencija. Respondentai turi gerus informacijos tvarkymo gebėjimus, kurie sietini su suaugusiųjų mokymosi patirtimi tradicinėje švietimo sistemoje, tai tradiciniai mokymo metodai informacijai ieškoti, įsiminti ir atkartoti. Tačiau tyrimas atskleidė, kad tradicinių įsiminimo, ypač mokymosi atmintinai, strategijų nepakanka, pvz., kasdieninio gyvenimo duomenims įsidėmėti. Silpniausia informacijos tvarkymo gebėjimų grupė – informacijos pritaikymas praktiškose situacijose – sietina su vis dar menku transformatyvaus mokymosi taikymu mokant suaugusiuosius.

Darbo grupėmis subkompetencija. Suaugusieji žino, kas yra grupinis darbas, ir turi gebėjimų jį puoselėti. Tikėtina, kad, dalyvaudami mokymuose, suaugusieji susiduria su darbo grupėmis metodu, todėl turi išsiugdę daugumą tokiam darbui reikalingų įgūdžių ir susiformavę nuostatas. Gebėjimai, kurių apklaustieji stokoja, siejasi su asmeninės nuomonės išsakymu ir tai greičiausiai galima priskirti tradicinio mokymo pasekmėms (*Ar aš mąstau teisingai?*) bei nepakankamam savęs vertinimui (*Ar kam nors mano nuomonė įdomi?*).

Reflektyvioji sritis.

Ankstesnės patirties refleksijos subkompetencija. Tyrimo rezultatų analizė rodo, kad ankstesnės patirties vertinimas (įsivertinimo vidurkis 3,83) žemesnis nei motyvacijos veiksnių suvokimo, tačiau aukštesnis nei laiko valdymo subkompetencijos (4 pav.). Refleksijos gebėjimus prasčiau vertina

kaime gyvenantys ($H = 9,803$, $p = 0,020$) ir vidurinį su profesiniu mokymu išsilavinimą turintys ($H = 13,679$, $p = 0,00130$) asmenys. Geriausiai respondentai įsivertino (5 pav.) gebėjimus suprasti ir įvertinti ankstesnę veiklą (įsivertinimų vidurkis 3,96). Sunkiausia respondentams sudaryti ankstesnio patyrimo pritaikymo planą ir jį įgyvendinti (įsivertinimo vidurkis 3,69).

5 pav. Gebėjimų reflektuoti ankstesnę patirtį vertinimas

Darytina prielaida, kad šiuos gebėjimus suaugusieji turėtų tobulinti, nes veiklos refleksijos išvados turi tiesioginį poveikį suaugusiųjų tobulinimuisi ateityje, tampa pagrindu keliant konkretesnius tobulinimosi tikslus ateičiai, sudaro prielaidas tolesnei kokybiškai veiklai.

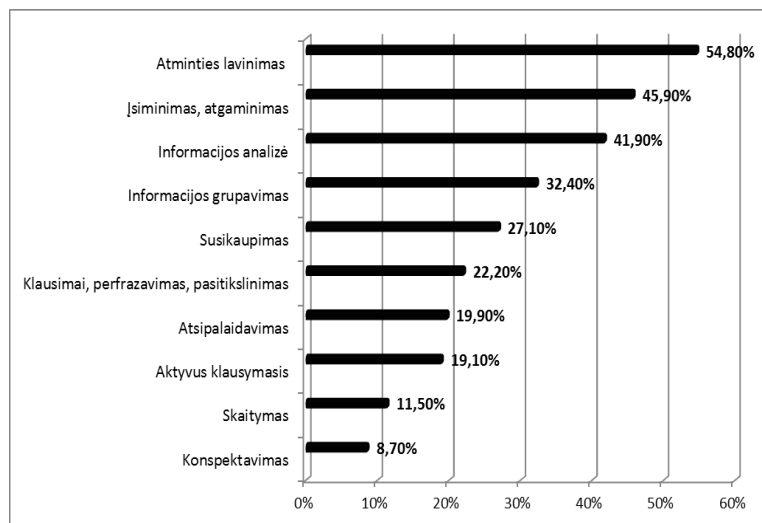
Socialinių demografinių veiksnių įtaka mokėjimo mokytis kompetencijos raiškai.

Skirtingo amžiaus, išsilavinimo, lyties ir skirtingose vietovėse gyvenantys suaugusieji turi įvairaus lygio gebėjimų mokytis. Menkesnius gebėjimus mokytis turi kaime gyvenantys ir žemesnį išsilavinimą turintys asmenys. To priežastis – tikėtina, jie turėjo, o ir dabar turi menkesnes mokymosi galimybes: trūksta vidinių motyvų mokytis, nepalankios išorinės mokymosi sąlygos (pvz., mokymosi prieinamumas). Skirtumai tarp mokymosi gebėjimų vyrų ir moterų grupėse atskleidžia tipišką mokymosi situaciją (UPC, 2010): moterys mokosi dažniau, aktyviau ir labiau įsigilindamos į mokymosi turinį bei mokymosi organizavimo formas.

Suaugusiųjų poreikis tobulinti mokėjimo mokytis kompetenciją. Kvalifikaciją tobulinantys suaugusieji reiškia poreikį dalyvauti užsiėmimuose MM kompetencijai stiprinti. 70 proc. apklaustųjų *sutiktų* dalyvauti mokymosi mokytis užsiėmimuose, 27 proc. mano, kad *galbūt sutiktų*. Statistiškai reikšmingai dažniau sutiktų mokytis jaunesni asmenys ($\chi^2 = 52,266$, $df = 16$, $p = 0,000$), moterys ($\chi^2 = 12,973$, $df = 4$, $p = 0,011$) ir žemesnį išsilavinimą turintys asmenys ($\chi^2 = 29,196$, $df = 16$, $p = 0,023$). Šis rezultatas suponuoja keletą prielaidų: a) tikėtina, kad jaunesni asmenys labiau pasitiki savo jėgomis išmokyti naujų dalykų. Tačiau jaunesnių asmenų noras tobulinti gebėjimą

mokyti reikią, kad jie nesijaučia bendrojo ugdymo sistemoje susiformavę pakankamai stipraus gebėjimo mokyti; b) tikėtina, kad moterys yra smalsesnės, imlesnės naujovėms ir labiau pasirengusios tobulėti; c) tikėtina, kad žemesnį išsilavinimą turintys asmenys jaučia gebėjimo mokyti stoką ir tikisi gebėdami mokyti pasiekti geresnių mokymosi rezultatų.

Gilinant, kokių mokymosi strategijų ir technikų suaugusieji norėtų išmokyti, išaiškėjo (6 pav.), kad daugiausia apklaustųjų norėtų išmokyti *atminties lavinimo* (54,8%), *įsiminimo ir atgaminimo* (45,9%), *informacijos analizavimo* (41,9%) strategijų ir technikų.

6 pav. Mokymosi strategijų poreikis (proc.), $n = 49$

Informacijos įsiminimo ir atgaminimo mokymosi strategijų labiau norėtų išmokyti jaunesni asmenys ($\chi^2 = 9,923$, $df = 4$, $p = 0,042$), *atminties lavinimo* technikų labiau norėtų išmokyti 35 – 44 ir 55 – 64 metų asmenys ($\chi^2 = 10,703$, $df = 4$, $p = 0,030$), o *informacijos grupavimo* dažniau norėtų išmokyti vyrai nei moterys ($\chi^2 = 5,087$, $df = 1$; $p = 0,024$).

Diagnostinio tyrimo duomenų panaudojimas. Tyrimo duomenų analizės pagrindu padarytos išvados panaudotos konstruojant ugdomojo projekto metodologiją ir metodiką. Ugdomojo projekto metodikoje didelis dėmesys buvo skirtas efektyviam laiko valdymui nagrinėti ir reflekyvaus mokymosi įgūdžiams formuoti. Į mokymosi programą buvo įtrauktos mokymosi strategijos, formuojančios afektyvinės MM dimensijos supratimą, mokymosi stilių ir daugiasluksnio intelekto pažinimą.

Ketvirtojoje disertacijos dalyje, pristatant ugdomojo projekto programą, aptariant jos įgyvendinimą, analizuojant ugdomojo poveikio rezultatus ir lyginant juos su diagnostinio tyrimo rezultatais, atskleidžiamos suaugusiųjų MMK ugdymo(si) galimybės.

Ugdomojo projekto mokymo programa buvo siekiama stiprinti kvalifikaciją tobulinančio pedagoginio personalo gebėjimą mokytis: greičiau, efektyviau, taikant naujausius metodus įsisavinti žinias, įgyti įgūdžių, susiformuoti nuostatas ir veiksmingai pritaikyti naujoves dirbant, prisiimti atsakomybę už mokymosi rezultatus. Ugdomojo projekto mokymuose taikytos kognityvinės (įsiminimo, kartojimo, plėtos ir perkėlimo), metakognityvinės (mokymosi planavimo, stebėjimo ir vertinimo) ir išteklių valdymo (motyvacijos, emocijų ir bendradarbiavimo) strategijos bei prasmingo, konstruktyvaus, kontekstualaus, reflekyvaus ir kūrybiško mokymosi formos. Tai leido pasiekti pastebimą gebėjimo mokytis sustiprėjimą.

Ugdomosios veiklos poveikis akivaizdus visiems MM subkompetencijas sudarantiems gebėjimams. Labiausiai sustiprėjo ankstesnės patirties apmąstymo (pokyčio vidurkis 0,43) ir laiko valdymo (pokyčio vidurkis 0,36) subkompetencijos (žr. lentelė). Kitų subkompetencijų (informacijos valdymo, motyvacijos veiksnių suvokimo ir darbo grupėmis) pokyčiai buvo sąlyginai mažesni, tikėtina, dėl to, jog pastarąsias kompetencijas prieš projektą dalyviai manė esant pakankamai gerai išplėtotas.

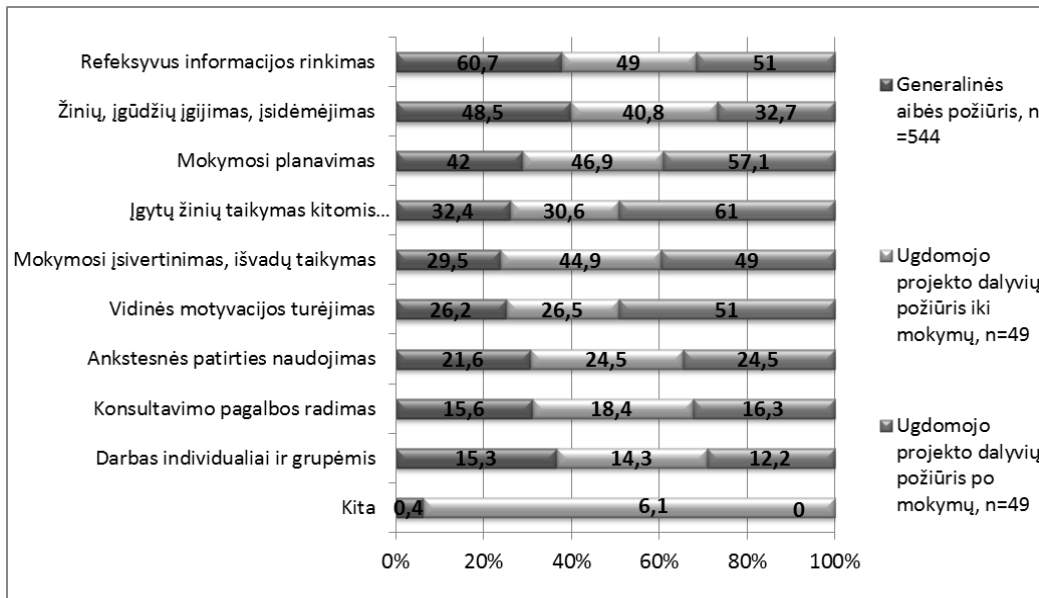
1 lentelė. *Subkompetencijų vertinimo pokyčiai*

	Pokyčio vidurkis	Standartinis nuokrypis	Intervalas	Minimalus įvertinimas	Maksimalus įvertinimas
Laiko valdymas	0,36	0,47	1,98	-0,71	1,27
Informacijos valdymas	0,19	0,45	1,92	-0,63	1,29
Darbas grupėmis	0,14	0,43	1,69	-0,63	1,06
Motyvacijos veiksnių suvokimo	0,19	0,41	1,94	-0,69	1,25
Ankstesnės patirties refleksija	0,43	0,58	2,43	-0,49	1,94

Asmeninių galių pažinimo kaita. Ugdomojo projekto tyrimo rezultatų analizė ir jų palyginimas su diagnostinio tyrimo rezultatais rodo, kad ugdomojo projekto veiklos padėjo dalyviams atskleisti ir giliau suprasti mokymosi mokytis prasmę. Ir diagnostinio tyrimo respondentai, ir projekto dalyviai iki mokymų turėjo panašią nuomonę apie mokymosi mokytis aktualumą. Gebėti mokytis *labai aktualu* buvo 35,9 proc. (generalinės aibės požiūris) ir 41,7 proc. (ugdomojo projekto dalyvių požiūris iki mokymų), *aktualu* – atitinkamai 58,6 proc. ir 58,3 proc. dalyvių. Po mokymų ugdomojo

projekto grupėje nuomonė pasikeitė ir jau 50 proc. tyrime dalyvavusių asmenų manė, kad gebėti mokytis *labai aktualu*.

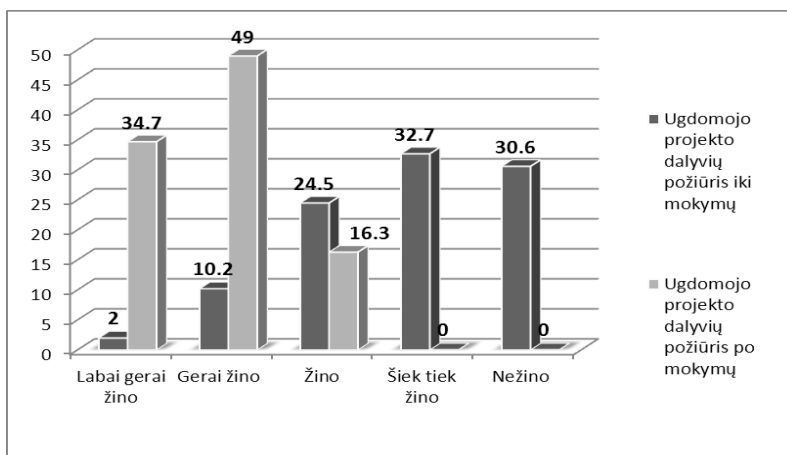
Tyrimų rezultatų analizė rodo (7 pav.), kad ugdomoji veikla iš dalies pakeitė suaugusiųjų nuomonę, kas jiems yra gebėjimas mokytis.

7 pav. *Supratimas, kas yra gebėjimas mokytis (proc.)*

Nors projekto dalyviai (iki mokymų ir po mokymų), taip pat kaip generalinės aibės respondentai, gebėjimą mokytis dažniausiai supranta kaip kognityvinį procesą, tačiau po mokymų stipriai išaugo gebėjimo mokytis kaip metakognityvinės kompetencijos suvokimas. 57,1 proc. projekto dalyvių po mokymų gebėjimą mokytis supranta kaip gebėjimą planuoti mokymąsi (iki mokymų – 46,9 proc.); 51 proc. dalyvių – kaip gebėjimą įgytas žinias ir įgūdžius panaudoti kitomis aplinkybėmis (iki mokymų 30,6 proc.). Mokymosi veikla padidino mokėjimo mokytis kaip metakompetencijos suvokimą: gebėjimą mokytis kaip vidinę motyvaciją ir pasitikėjimą savimi po mokymų vertina 51,0 proc. apklaustųjų (plg. iki mokymų – 26,5 proc.).

Kalbant apie motyvacijos veiksmų suvokimo subkompetenciją, labiausiai pakito požiūris į galimybę įsivertinti kaip mokymosi motyvą (pokyčio vidurkis 0,33). Ryškų asmeninių galių pažinimo pokytį atskleidžia daugiasluksnio intelekto tipų žinojimo pokytis (8 pav.)

8 pav. Daugiasluoksnio intelekto tipų pagal H. Gardner žinojimas (proc.), n=49

Prieš ugdomąjį projektą asmeninius daugiasluoksnio intelekto tipus *labai gerai* žinojo tik 2 proc. dalyvių, *gerai* žinojo – 10,2 proc., *žinojo* – 24,5 proc., *šiek tiek* žinojo – 32,7 proc., o 30,6 proc. *nežinojo* visai. Ugdomojo projekto pabaigoje situacija pasikeitė: 34,7 proc. dalyvių *labai gerai* žinojo asmeninio daugiasluoksnio intelekto tipus, 49 proc. – *gerai*, o likusieji 16,3 proc. – *žinojo*. Tokiam pokyčiui įtakos turėjo daugiasluoksnio intelekto temos nagrinėjimo forma – savarankiškas reflektyvus darbas ir santykinai ilgas laikas. Darytina išvada, kad individualių asmens galių pažinimui reikia neskubaus laiko, tinkamai suformuluotų ugdymosi tikslų bei parinktos mokymosi strategijos. Būtina sėkmingo intelektinių galių taikymo sąlyga – kad suaugęs žmogus pats būtų motyvuotas jas pažinti.

Ugdomasis poveikis socio – demografiniams mokėjimo mokytis kompetencijos veiksniams.
Lytis. Ugdomoji veikla daro poveikį abiejų lyčių mokėjimo mokytis kompetencijos plėtrai. Moterų grupėje didžiausia pažanga padaryta stiprinant gebėjimus reflektuoti ankstesnę patirtį, ypač sudaryti įgyto patyrimo pritaikymo planą ir jį įgyvendinti. Vyrų grupėje labiausiai pakito laiko ir informacijos valdymo gebėjimai.

Amžius. Ugdomojo projekto grupę sudarė įvairaus amžiaus dalyviai. Tyrimo tikslais jie buvo suskirstyti į penkias amžiaus grupes: 21–30 metų (1 asmuo), 31–40 metų (17 asmenų), 41–50 metų (15 asmenų), 51–60 metų (14 asmenų) ir daugiau nei 60 metų (2 asmenys). Dėl statistiškai nepatikimo dalyvių skaičiaus atskirai neanalizuojami 21–30 m. ir per 60 m. amžiaus grupių vertinimų rezultatai.

31–40 m. amžiaus grupėje labiausiai sustiprėjo projekto dalyvių gebėjimas susidaryti ankstesnės patirties pritaikymo planą ir jį įgyvendinti (pokyčio vidurkis 0,74), nuostata, jog mokytis motyvuoja galimybė įsivertinti save (pokyčio vidurkis 0,54) ir gebėjimas įvertinti ankstesnėje

veikloje įgytą patyrimą (pokyčio vidurkis 0,49). Šioje amžiaus grupėje labiausiai tobulintini yra informacijos paieškos gebėjimai (žemiausias teigiamas pokyčio vidurkis 0,07).

41–50 m. amžiaus grupės dalyviai labiausiai patobulino gebėjimą laiką naudoti prasmingai (pokyčio vidurkis 0,87) ir gebėjimą planuoti užduočių atlikimo eigą (pokyčio vidurkis 0,47). Šioje amžiaus grupėje tobulintini gebėjimai yra: suprasti ir įvertinti ankstesnę veiklą (žemiausias teigiamas pokyčio vidurkis 0,07) ir gebėjimai komunikuoti (žemiausias teigiamas pokyčio vidurkis 0,08). 51 – 60 m. amžiaus grupėje sustiprėjo gebėjimai planuoti laiką atliekant užduotis (pokyčio vidurkis 0,61) ir gebėjimas kritiškai įvertinti nuomonę apie savo ankstesnį mokėjimo mokytiis kompetencijos lygį.

IŠVADOS

Teorinio ir empirinio tyrimo bei ugdomojo projekto rezultatų pagrindu formuluojamos šios išvados.

1. Mokslinės literatūros analizė parodė, kad:

- Mokėjimo mokytiis kompetencija yra holistinė kompetencija (metakompetencija), susiformuojanti kaip savireguliuojantis, aktyvus žinojimo konstravimo, savęs pažinimo ir socialinis procesas. Mokėjimo mokytiis kompetencija apima nuostatas ir gebėjimus, kurie padeda žmogui prisiimti atsakomybę už savo mokymąsi, sudaro prielaidas būti mokymosi visą gyvenimą dalyviu.
- Suaugusio žmogaus amžiaus tarpsnių, raidos uždavinių sudėtingumo, mąstymo brandos, pažinimo gebėjimų, anksčiau įgytų žinių ir sukauptos patirties apmąstymas ir suvokimas padeda veiksmingiau planuoti mokymąsi mokytiis. Tobulinti mokėjimo mokytiis kompetenciją suaugusiojo amžiuje nėra išskirtinių kliūčių (amžiaus, protinių gebėjimų), nes suaugęs žmogus yra pajėgus mokytiis iki gilios senatvės. Pažintinių gebėjimų kaita dėl amžiaus gali pristabdyti suaugusio žmogaus mokymosi greitį, informacijos priėmimo ir atgaminimo kokybę, bet tai nerodo suaugusiojo negalios tobulinti gebėjimą mokytiis.

2. Sudarytą ir teoriškai pagrįstą hipotetinį suaugusiųjų mokėjimo mokytiis kompetencijos modelį sudaro:

- Asmeninė dimensija, grindžiama vertybinėmis nuostatomis ir apimanti MM prasmės supratimą, vidinį poreikį mokytiis, mokymosi motyvaciją, savęs kaip mokinio ir sėkmingam mokymuisi reikalingų asmeninių galių suvokimą, požiūrį į savivertę.
- Procesinė dimensija, apimanti pastangas ir įgūdžius, reikalingus mokymuisi planuoti ir valdyti (laiko planavimo, mokymosi aplinkos sukūrimo, informacijos valdymo),

kūrybiškumą, santykius su aplinkiniais (bendradarbiavimą, pagalbos paiešką ir suteikimą).

- Refleksijos dimensija, apimanti ankstesnės veiklos atsiminimą, supratimą ir įvertinimą, įgyto patyrimo analizę, patirties taikymo veiksmų plano sudarymą ir jo įgyvendinimą.
- Baziniai kognityviniai gebėjimai, kuriuos sudaro įvairių sričių žinios, įgūdžiai bei jų perkėlimas į kitas situacijas.

3. Diagnostiniu tyrimu nustatyta suaugusiųjų mokėjimo mokytis kompetencijos raiška. Tyrimo rezultatų analizė parodė, kad:

- Suaugusieji suvokia mokymosi mokytis reikšmę ir teikiamą naudą mokymosi pažangai bei asmeniniam tobulėjimui. Gebėjimas mokytis suprantamas siaurąja (tradicine) prasme ir siejamas su kognityvine mokymosi mokytis dimensija, t. y. informacijos paieškos, apdorojimo ir atgaminimo gebėjimais. Mokymosi mokytis plačiąja prasme – metamokymosi, apimančio kognityvinę ir afektyvinę mokymosi dimensijas, suvokimo suaugusieji stokoja.
- Brandžiausia suaugusiųjų MM subkompetencija yra motyvacinių veiksmų suvokimas. Labiausiai tobulinti yra laiko planavimo ir valdymo, ankstesnės patirties refleksijos bei savęs (intelektinių galių, taikomų mokymosi strategijų) pažinimo gebėjimai.
- Mokymosi mokytis gebėjimų raiškai įtaką daro kai kurie demografiniai veiksniai: a) kaimo gyventojų mokymosi mokytis gebėjimai yra silpnesni nei miestuose ir gyvenvietėse gyvenančių asmenų, b) moterys visose mokėjimo mokytis kompetenciją sudarančiose gebėjimų grupėse turi daugiau statistiškai reikšmingai išreikštų mokymosi gebėjimų nei vyrai, c) aukštąjį ir aukštesnįjį išsilavinimą turinčių asmenų mokymosi mokytis gebėjimai geriau išplėtoti nei vidurinį (be profesinio ir su profesiniu) išsilavinimą turinčių asmenų.

4. Ugdomojo projekto rezultatai parodė, kad:

- Tikslingai suplanuota ir organizuota, besimokančiojo patirtį įtraukianti, tinkamomis mokymosi strategijomis, teigiamomis emocijomis ir bendradarbiavimu paremta ugdomoji veikla yra reikšmingas veiksnys, keičiantis suaugusiųjų žmonių mokymosi mokytis situaciją, ir svari mokėjimo mokytis kompetencijos tobulinimo galimybė.
- Ugdomasis poveikis buvo reikšmingas visiems MM kompetenciją sudarantiems gebėjimams visose skirtingų lyčių ir skirtingo amžiaus suaugusiųjų žmonių grupėse. Didžiausią pokytį patyrė gebėjimai, kuriuos ugdomojo projekto dalyviai prieš projektą manė esant menčiau

išplėtotus: gebėjimai reflektuoti ankstesnę patirtį ir gebėjimai valdyti laiką. Išaugo dalyvių kritiškas požiūris į savo gebėjimų vertinimą.

- Ugdomoji veikla mokėjimo mokytis kompetencijai tobulinti yra ilgalaikis procesas, organizuojamas etapais ir ciklais: įvertinus rezultatus, pasiektus viename etape, keliami tikslai ir numatomos strategijos kitam etapui.
- Pagrindinės mokymosi strategijos suaugusiųjų MM kompetencijai tobulinti yra metakognityvinės (mokymosi planavimo, stebėsenos, vertinimo, koregavimo; vidinės asmeninių mokymosi sėkmės žingsnių kontrolės; refleksijos ir patirties perkėlimo) ir išteklių valdymo (motyvacijos mokytis įsivertinimo, savęs motyvavimo būdų paieškos, laiko, pastangų ir emocijų valdymo, bendradarbiavimo).

5. Diagnostinio tyrimo ir ugdomosios veiklos rezultatai parodė, kad:

- Suaugusieji nori tobulinti mokėjimo mokytis kompetenciją ir dalyvauti tiesioginėje ugdomojoje veikloje, jeigu tokia galimybė būtų. Dažniau mokytis sutiktų jaunesni, moterys ir žemesnį išsilavinimą turintys asmenys.

PASIŪLYMAI IR PRAKTINĖS REKOMENDACIJOS

Suaugusiųjų švietimo politikams

Įgyvendinant Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 m. nuostatas (2003, 13.1 skirsnis), kad visuose švietimo lygiuose, taigi ir suaugusiųjų mokymėse, kryptingai ugdomi gebėjimai mokytis, esantys pamatiniu kitų mokymosi gebėjimų pagrindu, padedantys suaugusiesiems išlikti profesinėje veikloje arba į ją patekti/sugrįžti, būti pilnavertiškais visuomenės nariais, būtina sudaryti realias sąlygas suaugusiųjų, ypač žemesnio išsilavinimo, mokėjimo mokytis kompetencijos tobulinimui, įskaitant ir tam reikalingas finansines priemones.

Suaugusiųjų mokymo organizatoriams ir mokymų vedėjams (dėstytojams, treneriams, suaugusiųjų mokytojams)

1. Siekiant pagerinti suaugusiųjų dalyvavimo mokymėse efektyvumą būtina skatinti suvokti mokėjimo mokytis kompetenciją plačiaja prasme kaip metamokymąsi arba metakompetenciją, o ne tik kaip kognityvinę dimensiją, atskleisti giluminę gebėjimo mokytis reikšmę ir parodyti praktinę naudą.
2. Suaugusiems asmenims, norintiems mokytis mokytis, sudaryti sąlygas (skirti pakankamai laiko, numatyti tinkamą turinį) pažinti mokymosi mokytis esmę, siekiant, kad suaugusieji galėtų palyginti

turimus mokymosi mokytis gebėjimus su kitokiais mokymosi galimybėmis ir galėtų apsispręsti dėl tolesnio gebėjimo mokytis puoselėjimo.

3. Mokėjimo mokytis kompetenciją ugdyti ne tik specialiuose (tiesiogiai), bet visuose mokymuose suaugusiesiems (netiesiogiai), dalį mokymų laiko skiriant klausimui *kaip mokomasi?* aptarti. Ši rekomendacija glaudžiai siejasi su mokymų organizatorių ir vedėjų mokėjimo mokytis kompetencijos lygiu ir kelia jiems reikalavimus: a) gebėti mokytis patiems, b) gebėti perteikti ir aptarti gebėjimo mokytis ypatumus savo ugdytiniams.

4. Į andragoginių studijų programas įtraukti studentų mokėjimo mokytis kompetencijos ugdymą(si) ir gebėjimų formuoti jų būsimų suaugusių mokinių MM kompetenciją.

Suaugusiesiems

1. Įsivertinti mokėjimo mokytis kompetenciją, tam pasinaudoti sukurtu įvertinimo instrumentu. Esamos situacijos įsivertinimas leis nusistatyti MM kompetencijos stiprybes ir silpnybes, kurioms mažinti bus galima ieškoti optimaliausių būdų ir priemonių.

2. Domėtis mokėjimo mokytis kompetencijos ugdymosi galimybėmis. Dalintis turima mokėjimo mokytis patirtimi su kitais besimokančiais, artimaisiais, kolegomis.

3. Ugdytis refleksijos įgūdžius dalyvaujant bet kokiuose mokymuose ir savivadžiai: apmąstyti kiekvieną dieną, įvertinti pasisekusius ir nepasisekusius dalykus, nuspręsti, kokias išvadas būtų galima taikyti ateities veiklose; rašyti dienoraštį.

4. Domėtis savo intelektinėmis galiomis (protiniais gebėjimais, mokymosi stiliais), jų puoselėjimo galimybėmis ir taikymo būdais.

5. Žiūrėti į mokymąsi kaip į „atradimų apie mokymąsi pasaulį“, o ne kaip į prievolę ir nuobodų dalyką. Pozityvus požiūris suteikia papildomos mokymosi motyvacijos.

Planuojant tolesnius tyrimus būtų tikslinga:

a) išsiaiškinti mokėjimo mokytis kompetencijos raišką ne tik kvalifikaciją tobulinančių, bet ir į šią kategoriją nepatenkančių asmenų grupėse (pvz., bedarbių).

b) Išsiaiškinti, kaip mokymosi mokytis ugdymas atsispindi suaugusiųjų mokymosi programose (bendrojo lavinimo, profesinio mokymo, neformaliojo ugdymo) ir kokios galimybės integruoti MM į mokymo programas.

- c) Atlikti įvairių šiuo metu Lietuvoje atsiradusių instrumentų mokėjimo mokytis kompetencijai įvertinti palyginamąją analizę, kad būtų nustatyta, ar mokėjimo mokytis kompetencija gali būti tais pačiais instrumentais tiriama įvairaus amžiaus grupėse (vaikų, jaunimo, suaugusiųjų).
- d) Išsiaiškinti, kodėl suaugusiuosius mokytis menkai motyvuoja kylantys iššūkiai, su kuriais jie susiduria, ir sunkumai, kuriems įveikti ieškoma pagalbos.

Informacija apie disertantę

Išsilavinimas:

1975 – 1978 Studijos Vilnius pedagoginiame universitete, vokiečių k. mokytojo diplomai.

1998 - 2000 Studijos Vytauto Didžiojo universitete, Edukologijos magistro diplomai.

2008 – 2013 Doktorantūros studijos Lietuvos Edukologijos universitete.

Darbo patirtis:

1978 - 1979 Vokiečių k. mokytoja Skapiškio vidurinėje mokykloje.

1979 – 1993 Vokiečių k. mokytoja Vilnius 12 –oje vidurinėje mokykloje.

1993 - 1995 Organizatorė – vertėja Lietuvos vaikų ir jaunimo centre.

1996-1998 Neformaliojo suaugusiųjų švietimo plėtros projekto koordinatore Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacijoje.

1999-2002 Konsultantė Vilniaus suaugusiųjų mokymo centre.

2002 – 2005 Socrates Grundtvig programos projekto “Tarpkultūrinio bendravimo kompetencija Europoje” koordinatore Lietuvoje Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacijoje.

2005 – 2009 ESF projekto “Andragogų praktikų tęstinio kvalifikacijos tobulinimo modelio sukūrimas ir įgyvendinimas” vadovė Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacijoje.

2009 – 2011 Mokymosi visą gyvenimą programos projekto „Suaugusiųjų neformalaus ir savaiminio mokymosi pripažinimas” ekspertė Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacijoje.

2010 – 2012 Mokymosi visą gyvenimą programos projekto “Tarptautinių Grundtvig kursų organizatorių tinklas” ekspertė Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacijoje.

2013 – iki dabar Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacijos prezidentė.

Moksliniai interesai: suaugusiųjų mokymosi ypatumai, suaugusiųjų mokytojų (andragogų) tobulinimosi teorija ir praktika, suaugusiųjų švietimo problematika, suaugusiųjų bendrųjų kompetencijų, ypač mokėjimo mokytis kompetencijos, plėtra.

El.paštas vilija.lukosuniene@gmail.com